

11 UPPHANDLING. ANSVAR

Pålning ingår vanligtvis som en del i antingen en byggnadsentreprenad eller en mark- och grundläggningsentreprenad, vilka oftast utförs i generalentreprenadform. Pålningen utförs då av ett specialistföretag såsom underentreprenör (UE) åt generalentreprenören (GE).

Upphandling av enbart pålning förekommer således frekvent mellan en generalentreprenör (GE) och en underentreprenör (UE). En ”vanlig” beställare köper sällan enbart pålning direkt som ett separat arbete. Det är därför angeläget att beställaren förvissas sig om – inte minst av kvalitetssäkringsskäl – att förfrågningsunderlagets uppgifter om förhållanden och föreskrifter liksom intentionerna med projekterad lösning når fram till pålspecialisterna.

I det följande behandlas den nu – och troligen även framdeles – mest frekventa situationen, dvs att en beställare köper ett pålningsarbete ingående som en del – större eller mindre – i ett generalentreprenadåtagande. Efter införandet av Boverkets Nybyggnadsreglerna kan pålning som mer totalentreprenadliknande åtaganden bli vanligare. Detta som en konsekvens av att beställaren i stället för att föreskriva påltyper eller krav på viss bärförmåga för ett antal pålar kan komma att ange enbart laster till art, storlek och läge.

11.1 Förfrågan, entreprenadform, ersättning

Med upphandling avses det förfarande varmed en beställare genom infordran av anbud från ett antal anbudsgivare väljer och utser entreprenör. Upphandlingen omfattar:

- förfrågan från beställaren
- anbud från en eller flera anbudsgivare
- prövning och antagande av anbud
- avtal (beställning, kontrakt)

Av de tre normala formerna för förfrågan – öppen, begränsad och direkt – torde begränsad förfrågan vara den vanligaste.

Direktförfrågan tillämpas ofta vid upphandling mellan GE och UE, där UE vanligtvis är liktydigt med specialföretag för pålning.

De vanligaste entreprenadformerna är:

- delad entreprenad
- generalentreprenad
- totalentreprenad

Delad entreprenad innebär att beställaren själv – med egna resurser eller med hjälp av konsulter – svarar för projekteringen. Beställaren tillhandahåller ritningar, beskrivningar etc för arbetenas utförande. Beställaren är ansvarig såväl för samordningen mellan handlingarna som för den tidsmässiga samordningen mellan entreprenörerna.

Generalentreprenad innebär att beställaren – liksom vid delad entreprenad – själv eller genom anlitade konsulter svarar för projekteringen och tillhandahåller ritningar. Beställaren sluter avtal med endast en entreprenör, som benämns generalentreprenör (GE), för utförande av samtliga arbeten. GE anlitar olika underentreprenörer (UE) för utförande av olika delar av hans åtagande, t ex slagning av pålar. Generalentreprenaden benämns ren generalentreprenad, då man vill understryka att GE själv upphandlar de UE som han vill anlita. Även i fråga om pålningsarbeten handlar GE upp UE enligt egna bedömningar, värderingar mm. Det bör observeras – speciellt i fråga om mark- och grundläggningsarbeten – att det därmed normalt inte finns någon ”affär” mellan beställaren och UE för t ex pålning. Ofta förbises detta förhållande så till vida att beställaren mer eller mindre omedvetet ”hamnar” i felaktiga relationer till UE. ”Glasklara” partsförhållanden och uppgörelser störs samtidigt som ansvarssituationen blir ”luddig”. Nybyggnadsreglerna och utvecklingen framöver inom pålningsområdet kan medföra att pålning kan komma att upphandlas och utföras som separat entreprenad direkt åt beställaren.

Totalentreprenad innebär att beställaren sluter avtal med en entreprenör om såväl hela eller en väsentlig del av projekteringen som själva utförandet. Totalentreprenören anlitar i sin tur underentreprenörer samt leverantörer. För pålning kan totalentreprenadformen bli vanligare än hittills – särskilt i stora och komplicerade objekt.

De vanligaste formerna för ersättning till entreprenören är fast pris och självkostnadsprincipen (löpande räkning).

Fast pris (med eller utan indexreglering) innebär att entreprenören för de arbeten som ingår i hans åtaganden enligt kontraktshandlingarna erhåller ersättning med ett avtalat belopp. Då ändrings- eller tillägsarbeten utförs regleras beloppet.

Självkostnadsprincipen (löpande räkning) innebär att entreprenören får betalt för verifierade kostnader samt ett sk entreprenörarvode.

En mellanform är då entreprenören får ersättning efter verklig mängd utfört arbete, varvid avtalade à-priser tillämpas.

Vid incitamentsavtal kommer parterna överens om en beräknad rikt kostnad. Den verkliga slutkostnaden efter debitering enligt avtalade à-priser jämförs sedan med rikt kostnaden. Om den verkliga slutkostnaden därvid visar sig vara lägre eller högre än rikt kostnaden blir entreprenörarvodet procentuellt högre resp lägre.

Upphandlingsförfarandet syftar normalt till att beställaren ska köpa den aktuella produkten så fördelaktigt som möjligt. Detta sker bäst genom att man i upphandlingen strikt tillämpar konkurrens på lika villkor och normal affärsmässighet. Konkurrens på lika villkor innebär bl a att det ställs vissa krav på utformningen av förfrågan (dvs på beställarens handlingar).

11.2 Förfrågningsunderlag

Generella krav är att ett förfrågningsunderlag (FU) skall vara fullständigt, entydigt, upprättat med ”vedertagen riskfördelning”, kalkylerbart samt utformat för rationell produktion.

Förfrågningsunderlag för pålning skall självfallet uppfylla de generella kraven så långt det är praktiskt, ekonomiskt motiverat och möjligt. I det följande behandlas aktiviteter och uppgifter, vilka leder fram till ett förfrågningsunderlag resp återfinns däri, i kronologisk ordning. Denna ordning är den naturliga arbetsordningen i projektering och som till viss del avspeglas i den rangordning enligt vilken handlingar förtecknas under kod 1.22 i förfrågningsunderlagets administrativa föreskrifter (AF).

11.21 Markundersökningar

I en geotredning ingår regelmässigt att utföra undersökningar genom sonderingar, provtagningar och mätningar. Mängden undersökningspunkter samt undersökningsmetoder bedöms från fall till fall beroende på markförhållanden, omständigheter på platsen, objekttyp, tänkbara påltyper, förutsättningar för påslagning, ekonomiska förutsättningar i projektet samt ambitionsnivå (strategi) för förfrågningsunderlag och upphandling.

Utförda undersökningar redovisas till art och omfattning på en planritning i lämplig skala. Undersökningsresultat redovisas i regel på sektionsritningar. För redovisning av undersökningar och resultat därav finns det ett välfungerande system som skall användas, Svenska geotekniska föreningens sk beteckningsblad. Systemet är förståeligt för alla och envar som har anledning att tolka och bedöma innebörden av sonderingsresultat mm med avseende på jordarter, jordens relativa fasthet mm faktorer, som på ett eller annat sätt har betydelse i fråga om bedömningar rörande pålning.

Det är väsentligt att undersökningsresultat redovisas separat, dvs utan bedömningar, tolkningar eller värderingar. Det innebär att man i en separat handling – benämnd ”Rapport” eller liknande – redovisar enbart undersökningsresultat och tillhörande sakuppgifter. Undersökningsresultaten är och förblir basdata, vilka låter sig bedömas av vem som helst (som anser sig kunna), för vilket ändamål som helst vid vilken tidpunkt som helst och med utfall enligt den bedömande. Vikten av att man strikt tillämpar denna redovisningsmodell kan inte nog poängteras eftersom det är det enda sättet att åstadkomma rangordningsmässigt entydiga handlingar i förfrågningsunderlaget.

11.22 Ritningar

Med utgångspunkt från att geotekniker har funnit grundläggning med pålar nödvändig dimensioneras grundkonstruktioner av konstruktören i samråd med geoteknikern. Resultatet av dimensionerings- och konstruktionsarbetet blir vanligen bl a en sk pålplan. På densamma, lämpligen under rubriken ”Föreskrifter”, anges från fall till fall alternativt:

- Krav på hur angiven bärförmåga skall verifieras.
- Dimensionerande laster i brottgräns- och bruksgränstillstånd samt uppgifter om påplacering, lutning och minsta centrumavstånd mellan pålar.
- Till grundkonstruktionerna nedräknade laster (art, storlek och lägen).

Av de markberoende förutsättningarna är det en – nämligen förväntad stoppnivå (för spetsburna pålar) – som alltid bör utvärderas och redovisas. Denna redovisning kan göras på pålplanen i form av nivåkurvor eller (utförligare) som bedömd längd påle för påle.

Redovisningen av bedömda stoppnivåer blir kvalitets- och tillförlitlighetsmässigt beroende av den i varje särskilt fall genomförda markundersökningen. Gles och bristfällig undersökning ger självklart stor osäkerhet i bedömingen av pålstoppnivåer, stor risk för avvikelser mellan verklighet och förfrågningsunderlag och därmed stor risk för att entreprenadkostnaden blir högre än den avtalade och kontrakterade kostnaden. I det motsatta fallet, dvs då man utför en välmotiverad och för ändamålet rimlig undersökning, blir det vanligtvis också avvikelser mellan verkliga och bedömda pållängder, men skillnaden blir mindre. Risker för tillkommande kostnader minskar och kan med genomtänkta undersökningsinsatser t o m göras så pass liten att det går att handla upp pålningen till ett fast pris.

Ambitionsnivån för den ritningsmässiga redovisningen av vissa pålningsförutsättningar bestäms av förfrågningsunderlagets utformning som helhet. Om pålmängder anges i en mängdbeskrivning (MB) eller i en mängdförteckning (MF) blir de uppgifterna kalkylunderlag för anbudsgivare. Bedömda pålstoppnivåers variation är dock av intresse för anbudsgivare varför det ofta finns skäl att redovisa dessa nivåer på ritning.

11.23 Beskrivning

Behovet av beskrivningstext bestäms av projekttyp, förhållanden och förutsättningar för pålningen samt i vilken omfattning som uppgifter anges på ritning (-ar).

Principen för redovisning av förhållanden och förutsättningar är numera (när traditionellt sk geotekniskt utlåtande inte längre

finns) att man även för pålning följer råd och anvisningar i RA83Mark. Detta innebär, att man genom åberopande av tillämpliga koder och rubriker gör MarkAMA83:s generella föreskrifter giltiga i det enskilda projektet. Därtill skall geoteknikern bedöma och avgöra vilka råd ("ange"), som är aktuella att följa. Att följa råden kan ske på två sätt – antingen genom att rita eller genom att (be)skriva på det entydiga sätt som fordras. Resultatet av detta projekteringsarbete är således textmässiga uppgifter, föreskrifter och krav på det systematiska sätt som framgår i RA83Mark. Detta innebär dels vissa upplysande översiktsbetonade uppgifter om förhållanden och förutsättningar under kod B1.1, dels för pålningen väsentliga uppgifter om förhållanden och förutsättningar jämte föreskrifter och krav under kostnadsbärande koder i avsnitt C6.

NR pekar också på att man i projekteringen skall tänka igenom dels behovet av kontroll och kontrollplan, dels vilka åtgärder eller alternativlösningar som kan komma att aktualiseras om det visar sig vara avvikelser mellan projekteringsförutsättningar och verklighet. Såväl kontrollbehov (genom entreprenörens försorg) som förutsebara, förväntade "problem" bör avspeglas i beskrivningen.

Beskrivningsarbetet är i regel den sista fasen i projekteringen då K-ritningar och andra ritningar har utarbetats (åtminstone till "sista" koncept). Det är dock mycket angeläget med samråd mellan konstruktör och geotekniker under arbetets gång så att beskrivningstext inte införs på ritningar (i värsta fall under rubriken "Allmänna anvisningar"). Det bör i sammanhanget observeras, att text av beskrivningstyp på ritning rangordningsmässigt inte är beskrivning utan ritningsuppgifter. Genom otillräcklig samordning är det tyvärr lätt att åstadkomma motstridighet såväl mellan ritningar och beskrivning som mellan olika ritningar.

I stället för mängdbeskrivning och ritningar utarbetas ofta teknisk beskrivning jämte ritningar med avsikten att varje anbudsgivare själv skall räkna fram mängder som underlag för anbud. Det är då än mer angeläget, att redovisa förhållanden och förutsättningar beskrivnings- och ritningsmässigt med sikte på entydighet till gagn för realistisk och lika mängdberäkning samt därmed möjlighet till jämförbara anbud. Prissättningen är varje anbudsgivares ensak.

11.24 Administrativa föreskrifter

I förfrågningsunderlagets sk AF-del anges de entreprenadrättsliga regler m m som skall tillämpas, vilka i praktiken så gott som alltid blir AB92. Detta sker genom att den första föreskriften i AFAMA83, vilken regelmässigt återopas, lyder "För entreprenaden gäller..., AB92".

I fråga om pålningsarbeten är kod AF1.61 ofta tillämplig. Kodens rubrik är "Entreprenörens kontroll av mängduppgifter".

Föreskriftstexten är: "Entreprenören skall efter anfordran kontrollera mängduppgifter i angiven mängdbeskrivning eller mängdförteckning i förhållande till förfrågningsunderlaget i övrigt. Kontrollen skall avse upptagna mängduppgifter utom sk reglerbara mängder. Om kontrollen ger vid handen att avvikelser föreligger, skall därav föranlett krav på ersättningsreglering, vid påföljd att eljest vara förfallet, vara framställt senast fyra veckor efter anfordran om kontroll. Därefter påvisad avvikelse mellan mängdförteckning och förfrågningsunderlaget i övrigt skall inte föranleda ersättningsreglering annat än för reglerbar mängd".

Det förtjänar att påpekas, att avsedd kontroll skall göras av entreprenören, dvs inte av ett antal anbudsgivare. Vidare skall kontrollen inte avse i mängdbeskrivning oupptagen mängd, inte avse kontroll mot verkliga förhållanden samt inte heller avse kontroll av geotekniska undersökningsresultat.

Pålningsarbeten är till övervägande del reglerbara även om det förekommer att pålning upphandlas på oreglerbara mängder. I sådana fall är det angeläget att föreskrifterna under AF1.61 tillämpas strikt utan försök till "kluriga" omskrivningar i syfte att förändra ansvarsbilden.

11.25 Mät- och ersättningsregleringsregler

Regler för ersättning behöver inte formuleras i varje enskilt projekt. Branschens parter har utarbetat MR83Mark i vilken det finns mät- och ersättningsregler även för pålning. Motsvarande regelverk för väg- och brobyggnadsarbeten i Vägverkets

regi direkt eller indirekt är ”Ersättnings- och mättningsbestämmelser”, EM84.

Som generell princip gäller att de befintliga regelverken självfallet bör åberopas och förtecknas i förfrågningsunderlag för pålningsarbeten. Anbudsgivare kommer fortsättningsvis troligen att åberopa ”Leveransbestämmelser för pålningsarbeten, slagna betongpålar”, som har utarbetats av Pålentreprenörföreringen under -91.

11.3 Reglering och ersättning

Av naturliga skäl är det svårt – eller rent av omöjligt – att i förväg bestämma omfattningen av ett pålningsarbete. Först då pålarna är slagna vet man skillnaden mellan vad som förutsättes (av beställaren eller av anbudsgivaren beroende på förfrågningsunderlagets utformning) bli utfört och vad som blev utfört. Det finns därför skäl att upphandla vissa mark- och grundläggningsarbeten – bl a pålning – med reglerbara mängder på sådant sätt att beställaren kommer att betala för verkligt utfört arbete. För uppfyllande av detta skäligena och rättvisa synsätt fordras det, att det i förfrågningsunderlaget klart framgår vad som skall ingå i kontraksarbetet så att reglering kan ske till verkligt utfört arbete, dvs entreprenadarbetet.

För grundkonstruktioner med slagna pålar gäller definitivt att man i förväg inte kan exakt bestämma arbetets omfattning. Det som i förväg är känt efter geoteknikerns och konstruktörens projekteringsarbete är ett antal pålar av viss typ (eller laster som under vissa förutsättningar skall kunna bäras av pålarna eller krav på viss bärförmåga) samt var pålarna skall slås. Förhoppningsvis vet man också ganska väl ungefärliga stoppnivåer om arbetet avser spetsburna pålar.

På vilket sätt kan verkligheten skilja sig från det förutsatta när det gäller pålning? I första hand blir det avvikelse avseende pålarnas längd men även beträffande antal och ”detaljer” som skarvbeslag, pålskor m m uppstår avvikelser. Enligt AB 92 är entreprenören berättigad och skyldig att under entreprenadtiden utföra av beställaren föreskrivna ändringar. Med ändringar och tilläggsarbeten föreskrivna av beställaren likställs arbete som föranleds av att uppgifter m m för vilka beställaren svarar ej är riktiga. Med detta menas att om en påle tränger ner längre

än vad som eventuellt angivits på ritning eller som kan framgå av annan handling (i båda fallen som kalkylförutsättning) uppstår ett tilläggsarbete. Den här situationen kan inte undvikas genom att man underlåter att göra geoteknisk utredning och inte heller genom att man underlåter att lämna uppgifter om förutsättningarna för arbetet. En skillnad mellan verklighet och anbudsförutsättning vid pålningsarbete är oundviklig. Effekten därav tas om hand med ett genomtänkt regleringssystem.

Värdet av ändring eller tilläggsarbete skall i första hand beräknas enligt särskild avtalad debiteringsnorm eller därför avsedd à-prislista, prissatt mängdförteckning eller prissatt mängdbeskrivning. När MR83Mark är åberopad i förfrågningsunderlaget utgör den, som framgår av MRs ”Allmänna principer”, den avtalade debiteringsnormen. MR skall vid förfrågningsunderlag utan mängdredovisning kompletteras med à-prislista och vid förfrågningsunderlag med mängdredovisning kompletteras med prissatt mängdförteckning/mängdbeskrivning.

11.31 Reglering vid upphandling utan mängdredovisning

En pålplan förutsätts finnas redovisad i förfrågningsunderlaget. Därmed är antalet pålar bestämt. Att fastställa skillnaden mellan entreprenadarbetet och kontraksarbetet blir i detta avseende förhoppningsvis enkelt.

För att kunna reglera eventuellt tillkommande eller avgående pålar fordras en à-prislista som upptar st-pris för pålar. Hur många olika st-pris som fordras är beroende på hur pålningsarbetet ser ut och hur noggrant man vill reglera. Rimligtvis bör minst ett à-pris för varje skarvgrupp tas upp. Om det inte finns någon redovisning av pålstoppnivå har beställaren till anbudsgivarna överlåtit att bedöma hur långt ner i jordlagren pålarna kan behöva slås. Anbudsgivarnas bedömningar kommer säkert inte att vara lika och den blivande entreprenörens bedömning kommer sannolikt inte att överensstämma med beställarens. Det viktiga är alltså att redovisa vilken stoppnivå anbudsgivarna skall förutsätta vid kalkyleringen, vilket indirekt ger längder och mängder.

För ersättningsreglering indelas betongpålar i grupper så att i ersättning för pålar med angiven längd kortare än 12,0 m ingår ingen skarv. I pålar mellan 12 och 25 meter ingår en skarv och

därefter en skarv per 13 meters intervall. 12-metersgränsen är satt för att kompensera att kortare pålar, trots att de inte skall behöva skarvas, förses med beslag för att inte bli oanvändbara om de går ned djupare än förutsatt. Därmed finns det alltså två skäl för att bedöma och redovisa pållängd, nämligen dels för längdreglering, dels för skarvreglering. Den till kontraktet hörande à-prislistan skall alltså innehålla à-pris per st för reglering av skarv.

Regleringsnivå i förfrågningsunderlaget kan anges på flera olika sätt beroende på arbetets omfattning och komplexitet. Man kan ange längd för varje påle i pålplan, man kan ange pållängder gruppvis och man kan redovisa pålstoppnivå som skall ligga till grund för anbudskalkyleringen.

I mät- och ersättningsregeln beaktas inte varierande slagningsmotstånd (pålbarhet) och svårigheter vid pålningsarbetet. Sådana förhållanden, vilka självfallet påverkar anbudsgivares à-priskalkylering, förutsätts vara läsbara i förfrågningsunderlagets handlingar, dvs i de redovisade undersökningsresultaten samt under kostnadsbärande koder i beskrivning rörande förhållanden och förutsättningar.

Detta sätt att reglera pålning anknyter till vedertagen riskfördelning enligt AB92. Det ger rättvisa och kräver inga stora mätinsatser. Av mät- och ersättningsregeln på sid 45 i MR83Mark framgår att: "Arbete som mäts är antal slagna godkända pålar samt pålars längd. Arbetet ersätts del per st och dels per m". Reglering av ersättning per m sker vid skillnad mellan angiven och verklig pållängd större än 1 m. Av detta framgår att regleringen avser varje enskild påle.

Pålningsarbetet är sammansatt av ett flertal delar i huvudsak bestående av tillverkning av påle, framkörning, resning i kran och slagning. Har entreprenören beställt pålar och utfört pålningen efter av beställaren lämnade uppgifter och pålen blir kortare än beräknat, är det rimligt att avdragspriset är lägre än tilläggspriset, eftersom tillverkning, framkörning samt resning av påle är samma arbete trots att pållängden blir mindre. MR83Mark anger därför: Vid minskad längd (avdrag) reduceras à-priset (per m) med 50 %.

Sammantaget gäller alltså vid upphandling utan mängdredovisning att beställaren bör upprätta formulär till à-prislista för entreprenörens prissättning. À-prislistan används när antalet

utförda pålar avviker från angivet antal på pålplan samt när längden för en påle avviker mer än 1,0 m från den angivna längden.

11.32 Reglering vid upphandling med mängdbeskrivning

Underlaget som fordras är detsamma som vid reglering utan mängdbeskrivning, nämligen pålplan och redovisning av bedömda pållängder samt uppgifter om förhållanden och förutsättningar. I RA83Mark står på sid 84 att man bör ange områdes- eller avsnittsvis bedömda medelpållängder eller pålstoppsnivåer med högst 3 m ekvidistans. Detta råd innebär att geoteknikern gör en indelning av pålar eller pålgrupper med 3 meters skillnad i längd. Alternativt kan bedömd pållängd anges på ritning.

I princip sker alltså reglering av pålar på samma sätt som vid upphandling utan mängdredovisning. Mätningsarbetet är detsamma. Man måste känna antal pålar och pålars längd. I första fallet regleras tillkommande och avgående arbete i förhållande till på ritningar angivet. I andra fallet reglerar man i förhållande till mängder angivna i beskrivning eller förteckning.

I ersättning för pålning ingår skarvning exklusive tilläggs skarvar. Pylning, inspektionsrör, inklinometerrör samt stötvågs-mätning ingår i den omfattning handlingarna anger. Därutöver ingår i ersättningen arbeten enligt beskrivningen och därigenom åberopade föreskrifter i MarkAMA83. Bergskor och upp-tagning av lerproppar regleras separat enligt MRS regler.

11.4 Ansvar

Ansvarssituationen inför, under och efter pålningsarbeten bestäms av branschavtal åberopade i förfrågningsunderlag och kontrakt samt av lagar och förordningar.

11.41 Parterna

I byggbranschen finns det ett stort antal aktörer. Den normala rollistan upptar:

Byggherre – den för vars räkning projektet genomförs

Beställare – kan vara byggherren, men jämväl varje uppdragsgivare

Entreprenör – den som utför arbetena

- general – direkt under byggherren och enligt dennes projektering
- total – direkt under byggherren enligt dennes ramprogram och enligt egen projektering
- under – underställd generalentreprenör

Leverantör – den som levererar materialet

Projektör – den som dimensionerar, konstruerar, projekterar

Kontrollant – den som på byggherrens vägnar kontrollerar

Ombud – t ex byggherreombud

Grannar och Tredje man – parter som kan påverkas av bygget

11.42 Ansvar mellan parterna

Byggbranschen har av hävd egna avtal och överenskommelser. Organisationer för byggherrar, entreprenörer, konsulter, underentreprenörer, materialleverantörer m fl förhandlar fram skäliga och rimliga avtalsregler.

Reglerna behandlar bl a frågor hur varor eller arbete skall levereras, kontrolleras etc. Exempel på sådana förhandlade formulärrättsliga regler är:

AB 92 – avtal mellan byggherre/beställare och entreprenör

AFU 83 – avtal mellan beställare/entreprenör och underentreprenör

ABM 85 – avtal mellan beställare och materialleverantör

ABK 87 – avtal mellan beställare och projektör

Ansvarsfrågor bedöms olika beroende på den roll den ansvarige har i projektet. En projektörs arbete bedöms efter andra principer än en entreprenörs eller en leverantörs. Kombinerade rollerna kan ansvarsfrågorna bli tilltrasslade.

När ansvar skall bedömas får avtalet mellan de olika aktörerna ofta stor betydelse. De flesta regler rörande entreprenadförhållanden är dispositiva, dvs de kan avtalas bort. Som regel brukar, just när det gäller ansvarsfrågor, de olika leveransvillkoren få betydelse. Ofta åberopar parterna dessa och häri finns regleringar av ansvarsfrågor. För pålningsarbeten finns sedan hösten -91 Pålentreprenörföreningens ”Leveransbestämmelser för pålningsarbeten, slagna betongpålar”. För konsumenters skydd finns det tvingande lagstiftning.

Miljöskadelagen från 1986 ger ett strängt ansvar för byggherren vid skador som uppstår i grannskapet. Lagen gäller för skador, t ex buller, skakningar, sättningar m m, i samband med pålning.

Som regel gäller strikt ansvar för byggherren. Detta innebär att han ansvarar för skadorna oavsett han själv eller anlitate entreprenörer har varit vårdslösa. Det viktigaste undantaget från detta strikta ansvar är då skada uppstår av ”grävning eller liknande arbete”. Då krävs det att arbetet är ”särskilt ingripande eller av annan anledning medför särskild risk” för att strikt ansvar skall föreligga. Är arbetena inte så kvalificerade krävs, för att ansvar skall inträda för byggherren, att antingen han eller någon av entreprenörerna varit vårdslösa. Dock brukar ofta dessa arbeten anses som ingripande eller särskilt riskabla, varför strikt ansvar ofta föreligger.

Miljöskadelagen är vidsträckt såtillvida att inte bara byggherren drabbas av ansvar, utan även de entreprenörer, som utför eller låter utföra det skadebringande arbetet. Grannar kan således enligt miljöskadelagen välja att vända sig mot antingen byggherren eller generalentreprenören eller underentreprenören.

Ansvar kan således föreligga för byggherre (fastighetsägare/hyresgäst), generalentreprenör och underentreprenör samtidigt. Granne kan vända sig mot vem han vill av dessa eftersom ansvaret är solidariskt. En slutfördelning mellan de ansvariga får ske i efterhand. Miljöskadelagen ger vissa anvisningar – dock inte helt klara – om hur slutfördelningen skall ske. Som regel sker fördelningen enligt avtalet mellan byggherren och entreprenören respektive generalentreprenören och underentreprenören. Ofta gäller här AB 92 där frågorna regleras i kap 5 § 16. Som komplement härtill finns ett dokument ”Reservation 3/87”. Där anges: Kan entreprenören bevisa att han varit tillräckligt försiktig får byggherren bära det slutliga ansvaret för skadorna i grannskapet. Kan entreprenören inte bevisa att han varit tillräckligt försiktig får han själv bära ansvaret. Har han anlitat en underentreprenör kan han dock i andra hand föra ned ansvaret till underentreprenören om denne inte kan bevisa att han varit tillräckligt försiktig.

Vid en slutfördelning emellan de ansvariga löper byggherren stor risk att få stå det slutliga ansvaret. Det är bara när entreprenörsidan inte kan bevisa att den varit tillräckligt försiktig som den bär det slutliga ansvaret. Normalavtalen kan dock ändras så att beställaren påtvingar entreprenören ett fullt ansvar för eventuella skador oavsett graden av försiktighet, oförsiktighet eller vårdslöshet.

11.43 Försäkringar

Försäkringskraven i standardbestämmelserna AB 92 och AFU 83 är ej utvecklade och har inte förändrats på flera årtionden. Kraven i AB 92 är begränsade till brand och i AFU 83 till allmänt ansvar. Båda försäkringsformerna svarar endast för en mindre del av möjliga risker och skador i samband med mark- och grundläggningsarbeten.

Försäkringslösningarna hänger nära samman med rollspelet mellan parterna. Vid stora och komplicerade grundläggningsarbeten med exceptionell risk för skada på grannar och tredje man måste man räkna med en annan riskfinansiering än om projektet är lågriskbetonat. Försäkring är en riskfinansiering. Finns det ingen risk behövs det ingen försäkring – sådana fall är dock sällsynta.

Allriskförsäkring vid byggnadsrörelse täcker de flesta skadorna på själva kontraksarbetet dock ej att reparera felaktigt arbete eller att justera felaktig/olämplig projektering och konstruktion.

Skadeståndsansvaret mot grannar och tredje man kan delvis försäkras. Ansvarsförsäkring begränsas till skada som är en följd av olyckshändelse. Om skadan däremot är förutsägbar och en naturlig följd av det sätt som arbetet är utfört på inträder normalt undantag från försäkringsskyddet. Inför vissa grundläggningsarbeten är det därför av stor vikt att göra en riskanalys. Försäkringsgivaren och/eller särskilt sakkunniga kan i förväg bestämma i vilken omfattning försäkringen skall överta skadeståndsansvaret.

Normalt tecknar varje part sin egendomsförsäkring för sitt arbete och en ansvarsförsäkring som skall svara för följderna av eventuella fel.

Det är särskilt två tilläggsförsäkringar som är väsentliga att samordna:

- R O T-försäkring som utvidgar ett befintligt fastighetsförsäkringsskydd med brand, inbrott, vatten till allrisk. Denna utvidgning är väsentlig vid ombyggnader.
- Byggherreansvarsförsäkring som täcker skadeståndsskyldigheten för byggherre/beställare och entreprenör vid skador på grannar och tredje man. Som regel behöver byggherren alltid sådan försäkring eftersom hans ansvar gentemot grannskapet inte täcks med den normala ansvarsförsäkringen. För entreprenören är det annorlunda så till vida att denne vanligtvis har automatiskt skydd för sitt ansvar för skador i grannskapet. Det är enbart då entreprenören åtar sig strängare ansvar än enligt AB 92 och reservation 3/87 som entreprenören behöver byggherreansvarsförsäkring. Denna typ av försäkring är speciellt väsentlig vid pålgrundläggning då särskild risk kan föreligga för skadestånd från grannar. Byggherreansvarsförsäkringen brukar med hänsyn till svårigheten att dra gränsen mellan oförutsedd och förutsedd skada ha tämligen höga självrisker.

